

Παναγιώτης Ν. Ξηντάρας¹

Φιλολόγος

Τὸ χρονογράφημα στὸ Ἄργος τοῦ 19ου αἰῶνα (1883-1889)

Ὁ ἀρχικὸς ὑπεσχημένος τίτλος τῆς ἀνακοίνωσης «Τὸ χρονογράφημα στὸ Ἄργος τοῦ 19ου αἰῶνα (1883-1889)», στὸ ἔγγραφο πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, συμπληρώνεται ὡς ἑξῆς: «Τὸ χρονογράφημα ὡς ἐπιστολή, ὡς εἵδηση, ὡς ἀρθρομαχία² καὶ λιβελογράφημα στὸ Ἄργος τοῦ 19ου αἰῶνα». Μπορεῖ, ὅμως, ὅπως ἔδειξε ἡ ἔρευνα, νὰ ἐναλλάσσεται, κατὰ κειμενικὰ εἶδη, μὲ ἀντίστροφη μορφή: «Ἡ εἵδηση, ἡ ἐπιστολή, ἡ ἀρθρομαχία καὶ τὸ λιβελογράφημα³ ὡς χρονογράφημα», γιὰ νὰ δηλώσει τὶς συνδηλώσεις τῶν τεσσάρων πρώτων δημοσιογραφικῶν εἰδῶν, τὰ ὁποῖα προσεγγίζουν τὸ πέμπτο, δηλαδὴ τὸ χρονογράφημα καὶ τὸ διασταυρώνουν.

Τὸ κειμενικὸ αὐτὸ εἶδος ἀναπτύχθηκε, ἰδιαίτερα, στὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 20ου αἰῶνα⁴, κυρίως στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο.

1. Ὁ κ. Παναγιώτης Ν. Ξηντάρας εἶναι φιλόλογος καὶ ὑπηρετεῖ ὡς Προϊστάμενος Ἐπιστημονικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς Καθοδήγησης Β/θμιας Ἐκπαίδευσης στὴν Περιφερειακὴ Διεύθυνση Α/θμιας καὶ Β/θμιας Ἐκπαίδευσης Πελοποννήσου (μὲ ἔδρα τὴν Τρίπολη).

2. Πλάθουμε τὸν ὄρο «ἀρθρομαχία», γιὰ νὰ ἀποδοθοῦν μονολεκτικὰ καὶ ἐμφαντικὰ οἱ δημοσιογραφικοὶ διαπληκτισμοὶ ἢ οἱ δημοσιογραφικὲς λογομαχίες / ἀψιμαχίες. Ὁ Στ. Α. Κουμανούδης (βλ. βιβλιογρ.) ἀναφέρει (σελ.147) τὶς ἐκφραστικὲς λ. «ἀρθροκακία» καὶ «ἀρθροκακολογία».

3. Δημοσίευμα δυσφημιστικοῦ καὶ κυρίως ὑβριστικοῦ χαρακτήρα, τὸ ὁποῖο συνήθως δὲν ἀσκεῖ ἀντικειμενικὴ κριτική.

4. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Στοιχεῖα Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*. Ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 134: «Τὸ χρονογράφημα ὑπῆρξεν ἐν τῶν μᾶλλον ἀναπτυχθέντων, κατὰ τὸ τέλος ἰδία τοῦ ΙΘ' καὶ τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ Κ' αἰῶνος, εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου».

Αλλά μέχρι σήμερα δὲν ἔχει τύχει τῆς δέουσας ἐπιστημονικῆς ἔρευνας⁵ καὶ διδασκαλίας⁶.

Ὡστόσο –παρενθετικά καὶ διευκρινιστικά ἀναφέρουμε– στὸ χρονικὸ πλαίσιο τῆς 20λεπτης ἀνακοίνωσης, ἡ ἐπιδίωξή μας νὰ πραγματευτοῦμε τὸ θέμα καὶ ὁμογενῇ δημοσιογραφικὰ εἶδη, ἀναστέλλεται, διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ διεξέλθουμε τὸ πλάτος του. Προτιμήσαμε, λοιπόν, σήμερα νὰ περιοριστοῦμε μόνο στὸ χρονογράφημα τοῦ Ἀργουῦ στὴν προειρημένη περίοδο.

1. Σκοπὸς τῆς ἔρευνας καὶ ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα⁷

Σκοπός, λοιπόν, τῆς παρούσας ἔρευνας εἶναι νὰ φέρει σὲ φῶς, ἂν τὸ δημοσιογραφικὸ καὶ συνάμα λογοτεχνικὸ εἶδος τοῦ χρονογράφηματος καλλιεργήθηκε ἀπὸ τὸν ἐπαρχιακὸ τύπο τοῦ Ἀργουῦ κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα. Τὸ «εἶδος αὐτὸ τοῦ ἔντεχνου λόγου μὲ λογοτεχνικὴ χροιά»⁸, ποὺ παρουσιάστηκε πρώτη φορὰ στὴ Γαλλία, πρὶν ἀρχίσει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις⁹, στὴν Ἑλλάδα τὸ εἰσήγαγε ὁ Κωνσταντῖνος Πῶπ¹⁰ τὸ 1848. Ἐπομένως, ὁ πα-

5. Λ. Ἀθανασίου, *Μέθοδοι καὶ τεχνικὲς ἔρευνας στὶς ἐπιστῆμες τῆς ἀγωγῆς*. Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Ἰωάννινα 2003, 211 καὶ 55: «Συνοπτικὴ παρουσίαση τοῦ θέματος ποὺ ἐπιχειρεῖται νὰ διερευνηθεῖ. Ποιὸ εἶναι δηλαδὴ τὸ συγκεκριμένο πρόβλημα καὶ ποιὲς οἱ διαστάσεις του...».

6. Θρ. Μπέλλας, *Δομὴ καὶ γράφῃ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας* (μὲ βάση τὴν ἐμπειρικὴ παιδαγωγικὴ ἔρευνα). Αθήνα, Ἑλληνικὰ Γράμματα, 1998, σ. 58: «Τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ διατυπωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀπλά, μὲ σαφήνεια, ἀκρίβεια καὶ πληρότητα [...] νὰ γίνεταί κατανοητὸ ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἀναγνώστη...».

7. Λ. Ἀθανασίου, *ὁ.π.*, σσ. 56 καὶ 211: «Ὁ ἐρευνητὴς διατυπώνει μὲ σαφήνεια καὶ πληρότητα τοὺς σκοποὺς, ποὺ ἐπιδιώκει νὰ πετύχει μὲ τὴν ἐρευνά του καὶ ἐξηγεῖ, γενικά, τί ἀναμένει νὰ προκύψει ἀπὸ αὐτή...» καὶ σσ. 70-71: «Ἐρευνητικοὶ στόχοι ἢ ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα».

8. Χρ. Τσολάκης – Κ. Ἀδαλόγλου – Α. Αὐδῆ – Ε. Λόππα – Δ. Τάνης, Ἐκφραση – Ἐκθεση, τχ. Α' (Α' Λυκείου), ἀναθεωρημένη ἐκδόση α'. Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2004, σσ. 279-295: «Τὸ χρονογράφημα» σ. 280. Ἐπίσης, βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας*. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998, σ. 1991, λήμμα: χρονογράφημα.

9. Θ. Βελλιανίτης, «Χρονογράφημα» στὴ *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τομ. ΚΔ'. Αθήνα, «Ὁ Φοῖνιξ» Παύλου Δρανδάκη, σ. 727, λήμμα: χρονογράφημα: «Τὸ ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν χρονογράφημα ἀνεφάνη κυρίως ἐν Γαλλίᾳ ὀλίγον πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως...».

10. Κ. Πῶπ, *Συγγραφαὶ ποικίλαι ἤτοι φιλολογικὰ πάρεργα*, μέρος Α', φυλλάδιο Α'. Αθήνησι, «Ἐρμῆς», 1875, σ. β': «Ἀνήκομεν...εἰς τὴν Σχολὴν τῶν ἡμεροβίων [...] τῶν νομάδων συγγραφέων [...] καὶ ἴσως δὲ ἡμεῖς ἐσμέν οἱ εἰσηγητὰ ἰ αὐτῆς παρ' Ἑλλήσι...». Γιὰ περισσότερα βλέπε ὑποσελίδια σημείωση 19.

ραπάνω σκοπὸς ἐξειδικεύεται στὰ ἀκόλουθα ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα:

- Εἶναι γνωστὸ τὸ χρονογράφημα στὸ Ἄργος;
- Οἱ λέξεις *χρονογράφημα*, *χρονογραφῶ*, *χρονογράφος* ἀπαντοῦν στὶς ἀργειακὲς ἐφημερίδες;
- Ποιὲς ἀργειακὲς ἐφημερίδες δημοσιεύουν τέτοια κείμενα καὶ κατὰ ποιά χρονικὴ συχνότητα;
- Ποιά εἶναι τὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τοὺς χρονογραφοῦντες καὶ ἀπὸ ποιοὺ χῶρο τὰ ἀντλοῦν;
- Εἶναι εἰδικευμένοι χρονογράφοι ποὺ ἀσχολοῦνται, ἀποκλειστικά, μὲ αὐτὸ τὸ εἶδος ἢ δημοσιογράφοι ποῦ, παρεμπιπτόντως, χρονογραφοῦν; Ἡ, ἀκόμη, εἶναι ἀπλοὶ συνεργάτες τῶν ἀργειακῶν ἐφημερίδων;
- Ποιά τὰ *ιδιαιτέρα χαρακτηριστικά* τῶν συγκεκριμένων χρονογραφημάτων καὶ ποιά *στοιχεῖα* τοὺς προκαλοῦν τὴ *χρονογραφικὴ τέρψη* ἢ ἀπλῶς δίνουν τὸ στίγμα τοῦ χρονογραφήματος, χωρὶς *ιδιαιτερότητες* σημαντικές;
- Ποιά ἡ *σκοπιμότητα* τοῦ κειμενικοῦ αὐτοῦ εἴδους; Θέλει νὰ πληροφορήσει, νὰ παρέμβει, νὰ στηλιτεύσει, νὰ κοινωνιολογήσει, νὰ ἐρωτολογήσει, νὰ φυσιολογήσει, νὰ ὑπερασπιστεῖ, νὰ ἀμυνθεῖ;
- Ποιοὶ οἱ *χρονογραφικοὶ του ἥρωες*; εἶναι πλαστὰ πρόσωπα κειμενικά; εἶναι πραγματικά ἀπὸ τὴν κοινωνία τοῦ Ἀργους; ποιά τὰ ἐπιμέρους *στοιχεῖα* τους; (φύλο, ἡλικία, γνώσεις, οἰκογενειακὴ κατάσταση).
- Σὲ ποιά *μορφή γλώσσας* εἶναι γραμμένα; ἀρχαϊζουσα, καθαρεύουσα, δημοτικὴ, μικτὴ;
- Οἱ δημοσιογράφοι τοῦ Ἀργους ἔχουν ἐπαφὴ μὲ τὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες; Ἐπηρεάζονται ἀπὸ αὐτές; Ἐκτιμῶνται ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸ δημοσιογραφικὸ κόσμο;
- Χαρακτηρίζονται οἱ στήλες μὲ μόνιμο *ὑπέρτιτλο* ὡς χρονογραφήματα ἢ μὲ ἄλλες ὀνομασίες ἢ εἶναι ἄτιτλα κείμενα;
- Ἡ *θεματολογία* τῶν χρονογράφων ἀπεικονίζει τὴ φυσιογνωμία τοῦ Ἀργους ἢ εἶναι γενικότερου ἐνδιαφέροντος, χωρὶς νὰ ἀποτυπώνεται ἡ τοπικὴ ἰδιαιτερότητα;

Σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα καί, πιθανόν, σὲ ἄλλα παραπληρωματικά, θὰ προσπαθήσει ἡ ἀνακοίνωση –στηριζόμενη στὴν ἐργοκεντρικὴ μέθοδο¹¹

11. Ἰω. Συκουτρῆς, *Μελέται καὶ ἄρθρα*. Ἀθήνα, ἐκδόσεις τοῦ Αἰγαίου, 1956, σσ. 128-171. Εἰδικότερα σσ. 130-132 «...Ἡ ἐργοκεντρικὴ μέθοδος δύναται νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἔργον: α'. Γενετικῶς... β'. Περιγραφικῶς, ἥτοι δύναται νὰ περιγραφῇ τὸ ὅλον ἔργον κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ καὶ τὴν μορφήν, ὡς καὶ ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποία ἀφήνει εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἡ αἰσθητικὴ του ἀξία κ.λπ [...] Οὕτω λοιπὸν ἀναλύει: 1. Τὴν μορφήν τοῦ ἔργου... 2. Τὸ περιεχόμενον [...] καὶ γ'. Ἱστορικῶς [...]».

και στην ανάλυση περιεχομένου¹² να δώσει απαντήσεις από τις διασωζόμενες έφημερίδες της πόλης του Άργους κατά το 19ο αιώνα, ώστε να φωτίσει το έντεχνο αυτό κειμενικό είδος, που κινείται μεταξύ δημοσιογραφίας και λογοτεχνίας¹³, κλίνοντας άλλοτε προς τον πρώτο άξονα και άλλοτε προς το δεύτερο.

2. Συλλογή του έρευνητικού υλικού - δυσκολίες¹⁴

Η έρευνά μας περιστράφηκε στις έφημερίδες που εκδόθηκαν στην πόλη του Άργους και διασώζονται στη βιβλιοθήκη του Συλλόγου Αργείων «Ο Δαναός», οι οποίες, κατά χρονολογική σειρά έκδοσης, είναι οι ακόλουθες: *Ευθύνη* (1883), *Δαναός* (1883-1885, 1897-1898), *Ερασίνο*ς (1885), *Άργος* (1885-1889), *Αγαμέμνων* (1888-1905), *Δαναΐς* (1910-1914) και η έφημερίδα *Αργολίς* (1869-1893), η οποία είχε τόπο έκδοσης την πόλη του Ναυπλίου. Για λόγους επιστημονικής δεοντολογίας οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι εστίασαμε την έρευνά μας, σύμφωνα με το χρόνο που είχαμε στη διάθεσή μας, στα φύλλα των έφημερίδων που διασώζονται κατά την έξαιτία 1883-1889. Συγκεκριμένα, κατά έφημερίδα, ερευνήσαμε τα ακόλουθα φύλλα:

- *Ευθύνη* (29-6-1883 έως και 22-10-1883/ φύλλα 2-22)
- *Δαναός* (7-4-1883 έως και 4-4-1885/ φύλλα 1-59)
- *Ερασίνο*ς (2-5-1885 έως και 12-9-1885/ φύλλα 1-15)
- *Άργος* (24-5-1885 έως και 1-1-1889/ φύλλα 1-61) και
- *Αγαμέμνων* (14-7-1888 έως και 2-4-1889/ φύλλα 1-24)

Στη βιβλιοθήκη της Βουλής (της οδού Λένορμαν) διασώζεται η έφημερίδα *Ο Άργος* (1844-1845) και η *Ευθύνη* (1877-1878) σε μικροφωτογράφιση, καθώς και έφημερίδες του Ναυπλίου. Η βιβλιοθήκη του Συλλόγου «Ο Παλαμήδης» στο Ναύπλιο¹⁵ διαθέτει μικροφωτογραφημένες ταινίες της έφημερίδας *Ευθύνη*.

12. Επίσης, βλ. Α. Αθανασίου, *ό.π.*, σσ 242-250: «Ανάλυση περιεχομένου».

13. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *ό.π.*, σ. 134 «...Ιστάμενον μεταξύ της λογοτεχνίας και της δημοσιογραφίας, έμπνεόμενον από τα γεγονότα και τα ζητήματα της άμέσου επικαιρότητας...».

14. Α. Αθανασίου, *ό.π.*, σσ. 212-213: «Στην ένότητα αυτή ο έρευνητής έξηγει τον τρόπο, με τον οποίο συγκέντρωσε τα εύρηματά του. Αν τα συγκέντρωσε ο ίδιος [...] πώς χειρίστηκε τα μέσα ή τα εργαλεία [...] Δυσκολίες που σχετίζονται με το δείγμα της έρευνας, τη συλλογή του έρευνητικού υλικού, το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας κλπ.».

15. Υπάρχουν οι ακόλουθες: 1/ *Γενική Έφημερίς της Ελλάδος* (1825-1828 / 1829-1832), 2/ *Αργολίς* (1865-1873 / 1874-1891), 3/ *Ο Άργος* (1844-1845), 4/ *Γνώμη* (1859), 5/ *Η Εποχή* (1834-1835), 6/ *Πατρίς* (1911, 1913, 1929), 7/ *Φίλος του Λαού* (1885).

Στις ἄλλες δυὸ μεγάλες βιβλιοθηκὲς τῆς Ἀθήνας, τὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς (ὁδοῦ Σταδίου), οἱ ὁποῖες διατηροῦν τὰ ὑπάρχοντα φύλλα ὅλων τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς χώρας, δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ πρόσβαση τῇ χρονικῇ αὐτῇ περιόδῳ, διότι ἀνακαινίζονται καὶ ἐκσυγχρονίζονται. Ἐπομένως, ἡ μόνη προσβάσιμη γιὰ ἔρευνα, εἶναι ἡ προαναφερόμενη βιβλιοθήκη τοῦ «Δαναοῦ» στὸ Ἄργος.

3. Τὰ εὐρήματα¹⁷

Ἡ ἔρευνα, στὶς διασωζόμενες ἐφημερίδες τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς, ἔδειξε ὅτι τὸ *χρονογράφημα* εἶναι γνωστὸ ὡς κειμενικὸ εἶδος καὶ ἡ λέξη *χρονογράφος* ἀπαντᾷ σὲ ἀνύποπτο χρόνο καὶ σὲ ἀνυποψίαστα κείμενα. Μάλιστα, ὁ Δημήτριος Κ. Βαρδουνιώτης, στὸ φύλλο 6 τῆς 29ης Ἰουνίου 1885 Ἄργος, τῆς ὁποίας ἦταν συντάκτης, σημειώνει: «Ὡς ἀπαθεῖς *χρονογράφοι*, ὁφείλομεν [...] νὰ ἐρευνήσωμεν κάλλιον τὸ ἐν λόγῳ ἱστορικὸν ἐπείσοδιον»¹⁷ καὶ στὸ φύλλο 19 τῆς 30ης Νοεμβρίου 1886 ἀναφέρει «...πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐξιστοροῦμεν ἐκ δημοσιογραφικοῦ καθήκοντος καὶ ὡς ἀπλοὶ *χρονογράφοι*...», προσδίδοντας, ὅμως, στὶς περιπτώσεις αὐτές, τὸ νόημα τῆς οὐδετερότητας καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς περιγραφῆς καὶ ἐξιστόρησης γεγονότων.

Ἐπιπλέον, στὸ φύλλο 15 τῆς 23ης-11-1885 ὁ παραπάνω συντάκτης ἀναδημοσιεύει ἀπὸ τὸ τευχίδιο τοῦ Κων/νου Πώπ *Συγγραφαὶ Ποικίλαι ἤτοι Φιλολογικὰ Πάρεργα*, τὸ κείμενο μὲ τίτλο «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου»¹⁸, δημοσιευμένο ἀρχικὰ στὴν ἐφημερίδα *Ἴρις* τὸ 1836, τὴν ὁποία ἐξέδιδε ὁ ἴδιος ὁ *ἡμεροβιογράφος*¹⁹ Κων/νος Πώπ, εἰσηγητῆς τοῦ *χρονογραφήματος* στὴν Ἑλλάδα.

16. Λ. Ἀθανασίου, ὁ.π., σσ 181-199, 214-215 «α'. Παρουσίαση-συζήτηση καὶ ἐρμηνεία τῶν εὐρημάτων».

17. Ἐφημ. Ἄργος, φύλλο 6/29-6-1885, σ. 1 «...τῆς κατὰ τὴν μεσοβασιλείαν ἀποπομπῆς (25-5-1863) ἐκ τοῦ Ναυπλίου τοῦ κ. Ροντήρη, ὡς νομάρχου, λόγῳ, ὅτι ἐν τῇ Συνελεύσει εἶχεν ἀποκαλέσει τοὺς Ναυπλιεῖς, Λησταντάρτας...». Ἀλλῇ ἀποψῇ διὰτύπωσε ὁ ἴδιος σ' ἐπιστολῇ του ποὺ ἐντάσσεται στὸ ἴδιο ἄρθρο τῆς ἐφημ. Ἄργος: «Οὐδέποτε ἀπεκάλεσα τοὺς Ναυπλιακοὺς ἐπαναστάτας Λησταντάρτας. Εἶπον ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει «πᾶσα ἐπαναστάσις ἀποτυχάνουσα, εἶνε ἀνταρσία», ὡρμώμην δ' ἐξ ἐπιστημονικοῦ ζήλου καὶ οὐχὶ ἐκ προθέσεως ὕβρεως. Ἔως τότε εἶχον μετὰσχει τριῶν ἐπαναστάσεων, ἐξορισθεῖς εἰς Βηρυττὸν καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν...καὶ αἱ δυὸ εἶχον ἀποτύχει καὶ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποκαλέσω ἐμαυτὸν Λησταντάρτην...».

18. Κ. Πώπ, *Συγγραφαὶ Ποικίλαι* ὁ.π., σσ. 45-49. Τὸ κείμενο αὐτὸ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστῇ ὡς προπομπὸς τοῦ *χρονογραφικοῦ* εἶδους.

19. Κ. Πώπ, ὁ.π., σ. β'. Ὁ ἴδιος ὁ Κ.Πώπ αὐτοκατατάσσεται στοὺς ἡμερόβιους,

Τὸ γεγονός αὐτὸ δηλώνει σαφέστατα ὅτι ὁ Δημ. Κ. Βαρδουνιώτης εἶναι γνώστης τοῦ λογογραφικοῦ αὐτοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖο, τὴ μνημονεύμενη χρονικὴ περίοδο, δὲν ἔχει ἀκόμη καθιερωθεῖ μὲ τὴν ὀνομασία *χρονογράφημα*²⁰, παρότι ἡ λέξη «χρονογράφημα» μαρτυρεῖται.

Ὡστόσο, στὴ συνέχεια ὁ πίνακας 1 δείχνει ὅτι στὴν ἐφημερίδα *Ἀργος*, τὴν ὁποία συντάσσει ἀποκλειστικὰ ὁ ἴδιος²¹, ἔχει δημοσιεύσει ἑπτὰ χρονογραφήματα καὶ μὲ ἐπιφύλαξη ἐπιπλέον ἓνα, νωρίτερα στὴν ἐφημερίδα *Δαναός*. Ὁ Ἀργεῖος, λοιπόν, δικηγόρος Δ.Κ. Βαρδουνιώτης, δημοσιογραφῶν καὶ χρονογραφῶν, παίρνει ἀφορμὴ, γιὰ νὰ χρονογραφήσει:

- ἀπὸ τὴ μόδα τῶν περιστρεφόμενων τραπεζιῶν²² στὸ Ναύπλιο, ποὺ μαγνητίζονται καὶ χρησιμοδοτοῦν,
- ἀπὸ τὸ ξύλινο οἶκμα ποὺ στήθηκε πρόχειρα στὰ Δερβενάκια²³, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὶς ἀνάγκες τῶν ἐργαζομένων,
- ἀπὸ τὸν ὁμορφο Μάϊο ποὺ ἔφυγε²⁴ καὶ ἄρχισε ὁ ζεστός Ἰούνιος, ἀπὸ τὸ φόνο τῆς αἰοιδοῦ²⁵ ὠδικῶν καφενείων Ἰταλίδας Ἀννέτας Καστελάνη,
- ἀπὸ τὴ συγκίνηση ποὺ προκάλεσε ὁ θάνατος χαριτόβρυτης υἱοθετημένης κόρης στὴν Ἀθήνα, τῆς μικρῆς Λιλῆς²⁶,

δηλαδή τοὺς νομάδες συγγραφεῖς, ὅπως σημειώνει χαρακτηριστικά: « Ἀνήκομεν, τὸ ὁμολογοῦμεν ἐν πάσῃ συντριβῇ, εἰς τὴν Σχολὴν τῶν ἡμεροβίων, οὕτως εἰπεῖν, τῶν νομάδων συγγραφέων, ἦν οἱ Γάλλοι ἀπεκάλεσαν *Boheme*, καὶ ἴσως δὲ ἡμεῖς ἐσμέν οἱ εἰσηγηταὶ αὐτῆς παρ' Ἑλλήσι. Θὰ μνησθῶσιν ἴσως πότε καὶ ἡμῶν, ἔνεκα τούτου, οἱ ἐπελευσόμενοι». Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, προεκτείναμε καὶ προαγάγαμε τὸ ἐπίθετο ἡμεροβίος (αὐτὸς ποὺ βιώνει τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας) σὲ ἡμεροβιογράφο, γιὰ νὰ δηλώσουμε τὴν παροδική, συχνὰ καὶ ἐφήμερη, θεματολογία τοῦ κειμενικοῦ αὐτοῦ εἴδους. Καὶ ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ὁ νεολογισμὸς ἡμεροβιογράφος ἀποδίδει μὲ πιστότητα τὶς προσωπικοῦ χαρακτῆρα παρατηρήσεις καὶ ἐντυπώσεις ποὺ προκαλεῖ ἓνα ἐπίκαιρο θέμα στὸ συντάκτη τέτοιων «ἡμεροβιογραφημάτων», δηλ. χρονογραφημάτων.

20. Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα Ἐγκυκλοπαίδεια/Ερμηνευτικὸ καὶ Ἑτυμολογικὸ Λεξικόν. Ἀθήνα, Πάπυρος, 1981 (ἀνατυπώσεις 1983, 1987, 1996, 1997, 2001), τόμ. 61, σ. 552, λήμμα: χρονογράφημα: «...ἡ λέξη μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ 1864 στὸ Σπ. Ζαμπέλιο».

21. Ἐφημ. *Ἀργος*, φ. 1/ 24-5-1885, σ. 1: «Ἡ ἐφημερίδα αὕτη εἶνε κατ' οὐσίαν συνέχεια τοῦ *Δαναοῦ*, ὃν ἐπὶ δυὸ ἀκριβῶς ἔτη ἐγράφομεν [...] ὁ δὲ συντάκτης τοῦ *Ἀργους* ἀρκούντως γνωστός καὶ ὡς συντάκτης πρώην τοῦ *Δαναοῦ* ἄλλοτε δὲ τῆς *Αργολίδος* τοῦ Ναυπλίου καὶ ὡς ἀνταποκριτὴς ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων...».

22. Ἐφημ. *Δαναός*, φύλλο 52 / 1-1-1885, σσ. 3-4: «Κάτω τὸ τραπεζάκι».

23. Ἐφημ. *Ἀργος*, φύλλο 2 / 31-5-1885, σσ. 1-2: «Ἡ Ἰταλία ἐν Δερβενακίσις».

24. Ἐφημ. *Ἀργος*, φύλλο 4 / 15-6-1885, «Ολίγαι λέξεις ἐπὶ τοῦ τάφου του».

25. Ἐφημ. *Ἀργος*, φύλλο 13 / 4-9-1885, σσ. 1-5: «Τὸ φρικῶδες δρᾶμα».

26. Ἐφημ. *Ἀργος*, φύλλο 14 / 16-11-1885, σ. 4: «Ἡ Λιλὴ» μὲ προμετωπίδα τὸ δίστιχο: «Καὶ ρόδον αὕτη ἔζησε, ὅσω τὰ ρόδα ζῶσι / βραχεῖαν ὥραν τῆς αὐγῆς».

• ἀπὸ μία χήρα στὸν τρίτο μήνα, ποὺ σὲ λίγο πεθαίνει τὸ νήπιο ἀγόρι της²⁷,

• ἀπὸ τὸ ρεμβασμὸ ἓνα αὐγουστιάτικο βραδινὸ στὸ λόφο τῆς Λάρισας²⁸ καὶ

• ὁ Κωνσταντῖνος Πῶπ συμπληρώνει ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέα στὸ Ναύπλιο (βλ. καὶ πίνακα 2) .

Ἐπίσης, ἡ ἔρευνα ἔδειξε ὅτι, στὶς ἀναφερόμενες ἀργειακὲς ἐφημερίδες, δὲν ἀπαντοῦν μόνιμες στήλες χρονογραφήματος. Οὔτε, βέβαια, συναντᾶται ὁ ἐπίτιτλος³⁰ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ χρονογραφήματος ἢ ἄλλη δηλωτικὴ λέξη. Ωστόσο, χρονογραφικὰ κείμενα στὶς μνημονευόμενες ἐφημερίδες ἔχουν δημοσιευθεῖ συνολικὰ ὀκτώ.

Ὅπως φαίνεται στὸν πίνακα 1, τὸ σύνολο τῶν φύλλων ποὺ ἐρευνήθηκαν, εἶναι 163. Σὲ αὐτά, ὅπως ἀναφέραμε, εἶναι δημοσιευμένα ὀκτὼ χρονογραφήματα, ἑπτὰ στὴν ἐφημερίδα Ἄργος καὶ ἓνα στὴν ἐφημερίδα Δαναός.

Πίνακας 1. Ἐφημερίδες τοῦ Ἄργους καὶ κείμενα

Α/Α	ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΦΥΛΛΑ	ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ	
			Συχνότητα	Ποσοστὸ %
1	Ἄγαμέμνων (1888-1905)	24	—	—
2	Ἄργος (1885-1889)	61	7	11,47
3	Δαναός (1883-1885) (1897-1898)	59	1	1,69
4	Ἐρασίνος (1885)	15	—	—
5	Εὐθύνη (1883)	4	—	—
	Σύνολο	163	8	4,90

27. Εφημ. Ἄργος, φύλλο 30 / 9-8-1887, σ. 4: «Μητρικὴ στοργή».

28. Εφημ. Ἄργος, φύλλο 59 / 7-9-1888, σσ, 2-3: «Ἐπὶ τῆς Λαρίσεως».

29. Κ. Πῶπ, ὁ.π., σσ. 45-49.

30. Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, ὁ.π., τόμ. 24, σ. 439: «Ἐπίτιτλος: Ὁ τίτλος ποὺ τίθεται πολλὰς φορὲς πάνω ἀπὸ τὸν κύριον τίτλον ἀρθροῦ, μελέτης ἢ ἄλλου δημοσιεύματος σὲ ἐφημερίδα ἢ περιοδικό. ΕΤΥΜΟΛ. Ἡ λέξη μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ 1870 στὸν Ἰωάννη Α. Ρωμανὸ ὡς ἀπόδοση στὴν ἐλληνικὴ τῆς γαλλικῆς *titulaire*». Ἐχομε ὅμως τὴ γνώμη ὅτι ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν ὀνομασίαν στήλης. Εἶναι αὐτὸ ποὺ δηλώνει ἡ λ. ρουμπρίκα (1/τίτλος ποὺ ὑποδηλώνει τὸ περιεχόμενο δημοσιογραφικοῦ ἀρθροῦ σὲ ἐφημερίδα ἢ περιοδικό, 2/ τακτικὸ ἀρθρο (στήλη) σὲ ἔντυπο). Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, ὁ.π., σ. 1573 καὶ Δ. Ἰατροπούλου ὁ.π., σ. 67: «Ἡ ξεχωριστὴ ρούμπρικα διαμορφώνει καὶ τὸ εἶδος ποὺ περιέχεται σὲ κάθε κείμενο. Παίζει καθοριστικὸ ρόλον καὶ δεσμεύει μὲ κάποιον τρόπο τὴ θεματολογία ἢ τὸ στυλ τοῦ χρονογράφου».

Πίνακας 2. Χρονογραφήματα

A/A	ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ	ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΗΜΕΡ/ΝΙΑ	ΤΙΤΛΟΣ	ΘΕΜΑ
1	52	ΔΑΝΑΟΣ 1-11-1885	Κάτω τὸ τραπεζάκι!	Περιστρεφόμενα τραπέζια
2	2	ΑΡΓΟΣ 31-5-1885	Ἡ Ἰταλία ἐν Δερβανακίοις	«Ταχυφαγεῖο»! στὰ Δερβενάκια
3	4	15-6-1885	Ὀλίγαι λέξεις ἐπὶ τοῦ τάφου του	Περιγραφή τοῦ «τελευτήσαντος» Μαΐου
4	13	4-9-1885	Τὸ φρικῶδες δράμα	Ὁ φόνος τῆς ἀηδοῦ Ἀννέτας Καστελάνη
5	14	6-11-1885	Ἡ Λιλὴ	Ὁ θάνατος τῆς ὕπηρετριάς
6	15	23-11-1885	Μία σελὶς τῆς Ἑθνικῆς Ἱστο- ρίας Ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου (ὑπὸ Κ. Πώπ)	Περιγραφή τῆς ἐορτῆς (ἀναδη- μοσίευσης)
7	30	9-8-1887	Μητρικὴ στοργή	Ὁ θάνατος νη- πίου νεαρῆς χήρας
8	59	7-9-1888	Ἐπὶ τῆς Λαρίσεως (ὑπογραφὴ Χάραδρος)	Ρεμβασμὸς ἀπὸ τὸ κάστρο/ Ἐπίθεση κατὰ ἐφημ. Ἀγαμέμνων (Μιλτ. Ζωγράφου)

3.1 Τὰ χρονογραφήματα

Ὁ προηγούμενος πίνακας 2 δείχνει, μὲ παραστατικὸ τρόπο, τὴ χρονολογικὴ δημοσίευση τῶν ὀκτῶ χρονογραφημάτων, τοὺς τίτλους καὶ τὴ θεματολογία τους. Τὰ ἑπτὰ, ὅπως ἀναφέραμε, ἔχουν δημοσιευτεῖ στὴν ἐφημερίδα Ἄργος καὶ τὸ ἓνα, ποὺ προηγεῖται χρονικὰ, στὴν ἐφημερίδα Δαναός, τῆς ὁποίας κύριος συντάκτης ἦταν ὁ δικηγόρος Δημήτριος Κ. Βαρδουνιώτης³¹ καὶ στὴ συνέχεια ὑπῆρξε συντάκτης τοῦ Ἄργους.

3.1.1 Κάτω τὸ τραπεζάκι

Τὰ ἑπτὰ χρονογραφήματα, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ὄνομα χρονογράφου, ἀνήκουν στὸ Δ. Κ. Βαρδουνιώτη, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὸ ὅλο ὕφος τῆς ἀρθρογραφίας τῆς ἐφημερίδας καὶ ἀπὸ τὴν παραπάνω διαβεβαίωση τοῦ ἰδίου. Ἴσως, μπορεῖ νὰ ἐξαιρεθεῖ τὸ χρονογράφημα «Κάτω τὸ τραπεζάκι»³², τὸ ὁποῖο ἐνδέχεται νὰ ἔχει ἄλλον συντάκτη, γιατί εἶναι τὸ μοναδικὸ ποὺ διαφοροποιεῖται λεκτικὰ, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὸ πρῶτο μέρος καὶ ἀναφέρεται στὰ «Επιστημονικὰ Παράδοξα» τοῦ καθηγητῆ Δ. Στρούμπου. Τὸ δεύτερο μέρος προσεγγίζει τὸ λεξιλόγιο καὶ τὶς λεκτικὲς συνάψεις τοῦ Δ. Κ. Βαρδουνιώτη. Πάντως, μὲ βεβαιότητα, δὲν μπορούμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ πατρότητα ἀνήκει στὸν ἀναφερόμενο ἢ σὲ ἄλλον δημοσιογραφοῦντα.

3.1.2. Ἡ Ἰταλία ἐν Δερβενακίοις

Τὸ κείμενο μὲ τίτλο «Ἡ Ἰταλία ἐν Δερβενακίοις»³³ δημοσιευμένο στὴν ἐφημερίδα Ἄργος στίς 31-5-1885 γράφτηκε μὲ ἀφορμὴ τὸ πρόχειρο «σανίδινον οἶκημα ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν Χάνι Ἀνέστη βορειοδυτικῶς ἐπὶ λοφίσκου μαγευτικοῦ», μὲ σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσῃ «τὴν ἀποικία ἐργατῶν τοῦ σιδηροδρόμου, τῶν πλείστων Ἰταλῶν». Αὐτό, βέβαια, ἀποτελεῖ τὴν εἶδηση, ἀλλὰ ὁ ἀνώνυμος συντάκτης δὲ στάθηκε στὸν πληροφοριακὸ χαρακτηριστὸν τοῦ γεγονότος. Ἄν εἶχε πρόθεση νὰ εἰδησεογραφῇ, θὰ τὸ ἀπέδιδε μὲ τρεῖς-τέσσερις σειρὲς καὶ σὲ ἀπλὸ ὕφος διήγησης. Προχωρεῖ πάρα πέρα. Παίρνει τὴν ἱστορία «τοῦ λεπτοῦ καὶ τοῦ δευτερόλεπτου»³⁴ καὶ τὴ

31. Ἐφημ. Ἄργος, φύλλο 1/24-5-1885, σ. 4 «Εὐχόμεθα τῷ νεαρῷ «Ἐρασίνῳ» πάσα πρόοδον καὶ εὐδοκίμῃσιν [...] συγχωροῦντες αὐτῷ [...] ἐνόμισε πρέπον νὰ ὑβρίσῃ [...] τὸν δημιουργήσαντα τὰ διὰ διετοῦς ἀφιλοκερδοῦς ἐργασίας τὸν «Δαναόν», τέως συντάκτην του...» [Δ. Κ. Βαρδουνιώτη].

32. Ἐφημ. Δαναός, φύλλο 52/1-1-1885, σσ. 3-4.

33. Ἐφημ. Ἄργος, φύλλο 2/31-5-1885, σσ. 1-2.

34. Ἀπὸ τὴν ἀντιφώνηση τοῦ Παύλου Νιρβάνα κατὰ τὴν εἴσοδό του στὴν Ἀκαδη-

μεταπλάθει σὲ καλοδουλεμένο κείμενο, «εὐπεπτο καὶ ἐρεθιστικό», ποὺ τροφοδοτεῖ τὴν ἀναμονὴ τοῦ ἀναγνώστη καὶ «τὸ κάνει νὰ ἔχει ψυχὴ»³⁵.

Μὲ ἄξονα τὴν εἶδηση, ποὺ ἀναφέραμε, τὸ κείμενο μεταβάλλεται σὲ «διαδρομὴ σκέψης»³⁶. Ἀρχίζει μὲ «τὰ γραφικώτατα καὶ ἱστορικὰ Δερβενάκια [...] ὡς μία τῶν τερπνοτάτων καὶ ὠραιοτάτων ἐξοχῶν»³⁷. Ἐκεῖ τοποθετεῖ νοερὰ τὸν ἀναγνώστη, γιὰ νὰ συναισθανθεῖ μαζί του τὴ φυσιολογοῦσα σκέψη του καὶ νὰ τὸν παρακινήσει νὰ παρατηρήσει ὅτι «ἡ φύσις διαγελαῖ χλοάζουσα καὶ περικαλλής», «ἐνῶ οἱ ὀφθαλμοὶ καταθέλγονται ἐνώπιον χαριτοβρύτου πανοράματος». Συνεχίζοντας τοποθετεῖ μὲ ἀργὸ ρυθμὸ (ἔτσι τὸ αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης) τίς ψηφίδες τῆς περιγραφῆς «ἄλσους πολυθελγήτρου καὶ ρυάκων δροσερῶν καὶ ἡδέων, ἀναπνέει τίς [...] αὐραν τῶν βουνῶν [...] ἀποπνέουσιν [...] ἀρώματα τῶν ἀπειροπληθῶν [...] θάμνων». Ταυτόχρονα, ἡ θεὰ τοῦ ἱστορικοῦ τοπίου πυροδοτεῖ τοὺς μηχανισμοὺς τῆς μνήμης μὲ τίς ἔνδοξες ἀναμνήσεις τοῦ [Νικηταρᾶ] τοῦ Τουρκοφάγου, ποὺ «ἔλαβε τὸ βάπτισμα τοῦ ἐνδόξου τίτλου».

Ἀκολούθως, ἡ περιγραφή συνεχίζεται στὴν τρίτη παράγραφο στὸ σήμερα. «Εἰς τὰ Δερβενάκια σήμερον ὑπάρχει ἀποικία ἐργατῶν τοῦ σιδηροδρόμου τῶν πλείστων Ἰταλῶν», διότι «περὶ τὰ δεκαπέντε ἐργοστάσια, σιδηρουργεῖα, ξυλουργεῖα κ.τ.λ. ἔχουν ἰδρυθεῖ ἐκεῖ...» καὶ ὁλοκληρώνεται ἡ εἶδηση στὴν τέταρτη παράγραφο μὲ τὸ «σανίδινον οἶκημα» ποὺ «ὑψοῦται [...]» καὶ ἀποτελεῖ «μικρὸν ξενοδοχεῖον».

Ἐξάλλου, ἡ χρονολογικὴ περιδιάβαση κρατᾷ σὲ ἀναμονὴ τὸν ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος περιμένει νὰ ἀκούσει τί εἶναι αὐτὸ τὸ «μικρὸν ξενοδοχεῖον». Ἡ ἀπάντηση ποὺ ἀκολουθεῖ, μὲ ἐπίταση τοῦ συναισθήματος τῆς ἀναμονῆς, περικλείεται στὴν ἐρώτηση καὶ διατυπώνεται σὲ δεύτερο

μία, στὸ τομίδιο *Δεξιώσεις Ἀκαδημαϊκοῦ Παύλου Νιρβάνα* (8 Μαρτίου 1929) (Προσφωνήσεις Κ.Ζεγγέλη καὶ Σίμου Μενάρδου, ἀντιφώνησις Π. Νιρβάνα). Αθήνα, Ἐλευθερουδάκης.

35. Δ. Ἰατρόπουλου, *Συνοπτικὸν ἐγχειρίδιον χρονογραφίας*. Ἐν Αθήναις, Γιάννης Β. Βασδέκης, ΜCMXCI a.d. (1991), σ. 47 «Κοινωνικὸ χρονογράφημα:...τὰ κοινωνικὰ ζητήματα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὑλικό, ἀρκεῖ ὁ χρονογράφος νὰ ἀντλήσει γνώσεις ἀπὸ τίς ἐμπειρίες του καὶ γνώμες ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του διαδρομὴ. Γιατὶ ἀλλιῶς, τὸ κείμενο δὲν «ἔχει ψυχὴ» ὅπως λέμε...».

36. Δ. Ἰατρόπουλου, *ὁ.π.*, σσ. 72-73: «Τὸ χρονογράφημα δὲν εἶναι διάλεξη. Οὔτε προγραμματικὲς δηλώσεις στὴ Βουλὴ. Δὲν εἶναι συνέντευξη τύπου. Οὔτε ρεπορτάζ. Δὲν εἶναι διήγημα. Δὲν εἶναι ἐπιστολὴ ποὺ δημοσιεύεται. Τὸ χρονογράφημα εἶναι μία διαδρομὴ στὴ σκέψη μὲ ἄξονα τὰ σύγχρονα προβλήματα, ἀποτυπωμένη στὸ χαρτὶ τῆς ἐφημερίδας, μὲ φιλοδοξία νὰ ζήσει περισσότερο ἀπὸ αὐτὴν, γιὰ λογαριασμό της, πάντα».

37. Ἐφημ. *Ἄργος*, φ.2/31-5-1885.

πληθυντικὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀμεσότητα («τί νομίζετε ὅτι δυνασθε νὰ εὗρητε ἐν τῷ μικρῷ ἐκείνῳ ξενοδοχείῳ;»). Προφορικὸ στοιχεῖο, ἄλλωστε, τῆς γραπτῆς συνομιλίας χρονογράφου-ἀναγνώστη³⁸.

Ἀμέσως, ἀκολουθεῖ ἡ γενικὴ ἀπάντηση: «Τὴν Ἰταλίαν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑπερβολῆς. Ὅλα εὐρωπαϊκὰ καὶ τέλεια», ποὺ δίνει τὸ στίγμα καὶ τὴν κειμενογραφικὴ πρόθεση τοῦ συντάκτη, ὁ ὁποῖος, στὴ συνέχεια, παραθέτει τὴν ποικιλία ποὺ περιλάμβανε τὸ ἐδεσματολόγιο: «καφὲν ἐξαίσιον, καφὲν μὲ γάλα Ἑλβετίας, καφὲν σοκολάτα, βούτυρον νωπὸν, μαγειρικὴν ἰταλικὴν καὶ τεχνικωτάτην, κρέας βόειον καὶ προβάτειον, πάστας παντὸς εἶδους, τυρὸν ἑλβετικόν, ὀλλανδικόν, ἑλληνικόν ὅλων τῶν εἰδῶν, χοιρομήρια³⁹, σαλτσισότα⁴⁰, σαρδέλας, τόνους, πάντα τὰ εἶδη τῶν κρῦων φαγητῶν καὶ ἐπιδορπίων».

Ἐπίσης, ἡ γαστριμαργικὴ ἀναμονὴ συμπληρῶνεται μὲ τερψιλαρύγ-για⁴¹ ποτὰ ὡς ἐξῆς: «Ποτὰ δέ; Οἶνους τοῦ Ἀργους, τῆς Νεμέας καὶ τῆς Εὐρώπης, κονιάκ καὶ ὅλα τὰ ποτὰ καὶ ἀναψυκτικά, λεμονάδας, ἀεριοειδεῖς καὶ μπίραν τῆς Βιέννης».

Στὴ συνέχεια τονίζονται οἱ ιδιότητες τῆς καθαριότητος, τῆς φιλοκαλίας ἀλλὰ καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐξυπηρέτηση τοῦ ξενοδόχου κ. Μόντη καὶ τῆς κυρίας του, ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ φιλοφροσύνη, ἐτοιμότητα καὶ περικοποίηση. Γι' αὐτὸ καταλήγοντας ὁ συντάκτης χρονογράφος τὸ συνιστᾷ, ἀπευθυνόμενος στὸν ἀναγνώστη σὲ δεύτερο πληθυντικὸ πρόσωπο: «Θὰ αἰσθανθῇτε ἀπόλαυσιν σπανίαν εἰς ἓν γεῦμα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου καὶ δὲ θὰ τὸ λησμονήσετε ποτέ. Θὰ ἴδητε ὅτι εὐρίσκεσθε ἐν Ἰταλίᾳ».

Ἀπὸ ἐκεῖ, λοιπόν, πηγάζει ἡ σκοπιμότητα τοῦ κειμενογράφου-χρονογράφου: νὰ τονίσει ὅτι μία νέα μορφή κουζίνας, ἡ ἰταλικὴ βρίσκεται

38. Χρ. Τσολάκης – Κ. Ἀδαλόγλου κá, ὁ.π., σ. 280: «...Συχνὰ χρονογράφος καὶ ἀναγνώστες ἀναπτύσσουν μία ιδιότυπη σχέση ποὺ φτάνει ἕως καὶ στὴν ἀλληλογραφία... κάποτε οἱ χρονογράφοι ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες τοὺς ἀκόμη καὶ θέματα γιὰ πραγμάτευση: «θέματοπραγματευτές» ὀνόμαζε ὁ γνωστὸς χρονογράφος Σπύρος Μελάς ἀπλοὺς ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντός του, οἱ ὁποῖοι τοῦ ὑποδείκνυναν θέματα γιὰ χρονογραφικὴ πραγμάτευση».

39. Γ. Μπαμπινιώτης, ὁ.π., σ. 1980, λήμμα: «χοιρομέρι: τὸ μπούτι τοῦ χοίρου ποὺ διατηρεῖται γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἀφοῦ τὸ ἔχουν ἀλατίσει καὶ τὸ ἔχουν ὑποβάλει εἴτε σὲ θερμικὴ ἐπεξεργασία (χοιρομέρι βραστό) ἢ τὸ ἔχουν καπνίσει (χοιρομέρι καπνιστό). Ετυμ.<χοῖρος + μέρι/ μερί/ μηρός»

40. Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, ὁ.π., τόμ. 53, σ. 447, λήμμα: «σαλτσισότα (σαλτσιότο καὶ σαλτσέσσο: αὐλ.) σαλάμι / ἰταλ. salsicciotto: χοντρὸ ἀλλαντικόν».

41. Ὁ Στ. Α. Κουμανούδης (βλ. βιβλιογρ.) σ. 987 σημειώνει ὅτι «ἔπρεπε ὁ φάρυγξ μᾶλλον νὰ εἶναι ἐν τῇ λέξει», δηλ. τερψιφαρύγγια.

δίπλα μας «Ἡ Ἰταλία ἐν Δερβενακίοις», ἀπὸ τὴν ὁποία πηγᾶσε καὶ ὁ τίτλος⁴² τοῦ χρονογράφηματος.

3.1.3. Ὀλίγαι λέξεις ἐπὶ τοῦ τάφου του

Ὁ τίτλος προκαλεῖ σὲ ἀναμονή. Τὸ θέμα δὲν προδίδεται οὔτε εἰκάζεται. Τὸ περιεχόμενο ξεδιπλώνεται σταδιακά. Ὄνομα θανόντος δὲν ἀναφέρεται καὶ ἡ κειμενικὴ δόμηση παραπέμπει στὴ ζωὴ καὶ τὴ χαρὰ, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἀρθρωθεῖ στὶς ἀκόλουθες ἐνότητες:

α. Ἡ γοητεία τῆς γέννησής του καὶ ἡ ἐορταστικὴ συμμετοχὴ τῆς φύσης:

(«Βρέφος μόλις γεννηθέν, κατεγοήτευσε τὸν κόσμον [...] Ἐώρτασεν ἡ φύσις πάσα [...] Ἐφρίσεν ἡ χλόη [...] Ἡ δρόσος ἐκόσμι [...] Αἱ χελιδόνες ἐχόρευον [...] ἡ ἀηδὼν διεχύετο εἰς μελωδίας [...] Ἡ θάλασσα ἔστιλβεν [...] Ὁ οὐρανὸς [...] ἦτον ζῶσα τῆς φαιδρότητας εἰκῶν [...] Ὁ ἔρως μετὰ τῶν Χαρίτων καὶ Νυμφῶν παρεδίδοντο εἰς [...] εὐωχίας»).

β. Ἡ ζωηρότητα τῶν παιδιῶν καὶ τῆς νεότητος καὶ ἡ ζηλοτυπία τοῦ γήρατος :

(«Πάντες ἔτρεχον [...] καὶ ἔδρεπον ἄνθη [...] Ἡ νεότης ἐνηβρύνετο [...] Ἡὐφραίνετο πάσα ἡλικία καὶ μόνον τὸ γῆρας [...] ἦσθάνετο [...] ἄλγος μύχιον ζηλοτυπίας ...»).

γ. Ἡ ἀνατροφή του καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἐν μέσω μύρων:

(«...Ἡ μήτηρ τὸ ἐθήλασε καὶ τὸ ἀνέθρεψε μόνη [...] τυφλὴ ἢ στοργὴ τῆς [...] τὸ ἐρατεινὸν καὶ τριφίλητον παιδίον δὲν ἐγνώρισε [...] θύελλας καὶ θλίψεις [...] Τὴν αὐγὴν ἐμεθύσκετο εἰς τὰς μελωδίας τῶν πτηνῶν [...] Ἐγινε νέος συμπαθέστατος [...] μαρμαίρουσαι παρειαὶ τὲ [...] χρυσομετάξινος ἡ κόμη του [...] οἱ πλήρεις πυρὸς [...] ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐσαγῆνευον [...] Οἱ νέοι ἀμφοτέρων τῶν φύλων τὸν ὑπεραγάπων [...] Οἱ μουσικοὶ ἐνεπνέοντο [...] οἱ ζωγράφοι κατεθέλοντο»).

42. Δ. Ιατρόπουλος, ὁ.π., σ. 70: «Ὁ τίτλος στὸ κάθε χρονογράφημα, πρέπει νὰ εἶναι ἡ συνισταμένη αὐτοῦ ποὺ προτίθεται νὰ ἀναπτύξει ὁ χρονογράφος καὶ αὐτοῦ ποὺ θὰ συμφωνήσῃ στὸ τέλος τῆς ἀνάγνωσσης, ὁ ἀναγνώστης [...] Ὁ τίτλος δὲν πρέπει νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ἀλλὰ ἀπὸ τὸ θέμα [...] λχ. Θέμα εἶναι ἡ θάλασσα, περιεχόμενο τὸ ταξίδι [...] Ὁ τίτλος πρέπει νὰ ἀκουμπάει στὸ θέμα καὶ τὸ κείμενο νὰ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ περιεχόμενο. Πολλοὶ χρησιμοποιοῦν καὶ ὑπότιτλο».

δ. Ἡ τελευταίη ἐν τῇ ἀκμῇ:

(«Ἐν [...] σφριγώσῃ [...] ζωῇ, ὠραῖος, εὐθυμος καὶ χαρῖεις ἐτελεύτησεν [...] Λέγουν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου τοῦ ἐθεάθη ὀλίγον κατηφῆς [...] τὰ δάκρυά του ἦσαν εὐδαίμονος νεότητος δάκρυα [...] Τὴν τελευταίαν ἡμέραν...ἐπεφάνη πάλιν ὡς κατὰ τὰς πρώτας, ἐρατεινός, γόης, γλυκύτατος, συμπαθέστατος, ἀκτινοβολῶν εὐτυχίαν, ἐλπίδα καὶ ἔρωτα [...] Οὕτως ὤχετο μοιραίως!»).

ε. Οἱ στεναγμοὶ στὸν τάφο του:

(«...μύριαι καρδίαι ἐστέναξαν [...] Ἡ φύσις ἐσκυθρόπασε, τὰ ἄνθη ἤρξαντο νὰ μαραίνωνται, αἱ ἀηδόνες ἔπασσαν [...] τὰς μολπὰς τῶν, αἱ χελιδόνες ἤρξαντο μεταναστεύουσαι [...], τὰς θωπείας τῶν ζεφύρων διεδέξατο ὁ ζέων καὶ πνιγνὸς λίψ τῆς ἐρήμου [...] Ἀπέθανε πλέον ἐκεῖνος, ὁ μάργος καὶ παμβασιλεὺς [...] ὁ καλός, ὁ γλυκὸς καὶ κοσμοφιλὴς ΜΑΪΟΣ!»).

Θέμα, λοιπόν, ἐντελῶς ἀσήμαντο, ἀπὸ δημοσιογραφικῆς πλευρᾶς, ποὺ δὲν ἀξίζει οὔτε γιὰ ὀλιγόσειρη εἰδησεογραφικὴ μνεῖα. Ἡ «τελευταίη» δηλαδὴ τοῦ μηνὸς Μαΐου, τὸ ἐπαναλαμβανόμενο αὐτὸ κατ' ἔτος φυσικὸ φαινόμενο, ποὺ συνήθως ὁ ἄνθρωπος τὸ προσπερνᾷ χωρὶς ἰδιαίτερη προσοχή, μετατρέπεται ἀριστοτεχνικὰ ἀπὸ τὴ γραφίδα ἀνώνυμου συντάκτη (τὸ ὄψος προδίδει τὸν Δ. Κ. Βαρδουνιώτη) σὲ θαυμάσιο χρονογράφημα. Χαρίζει λογοτεχνικὴ τέρψη στὸν ἀναγνώστη, τὴν ὁποία προκαλεῖ τὸ πλουσιότατο λεξιλόγιο, ἡ εὐστοχὴ ἐπιλογὴ ἐπιθέτων, ἡ ἀτμόσφαιρα ἀναμονῆς καὶ ἐγρηγόρησης ὡς τὸ τέλος τοῦ κειμένου ποὺ κλείνει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ τελευτήσαντος Μαΐου. Ἐπιπλέον, ἡ τέρψη ἐπιτείνεται μὲ τὴν προσωποποίηση τοῦ Μαΐου ὡς νέου, ἐξαιρετικοῦ καὶ σημαντικοῦ κάλλους καὶ μὲ τὴν στιλπνίζουσα καθαρεύουσα γλώσσα, ποὺ θυμίζει ἐν πολλοῖς Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

3.1.4. Τὸ φρικῶδες δράμα

Πρόκειται γιὰ ἐκτενὲς εἰδησεογράφημα μὲ ἀφορμὴ τὸ φόνο τῆς «ἀοιδοῦ ὠδικῶν κεφενείων Ἀννέτας Καστελάνη» ἀπὸ τὸ λοχία «τῆς ἐνταῦθα Ἱππαρχίας Μιχαὴλ Παναγιωτόπουλο». Χίο στὴν καταγωγὴ καὶ «ῶσει τριακοντούτη» στὴν ἡλικία, ποὺ ἦταν σφοδρὰ ἐρωτευμένος μαζί της. «Ὁ λοχίας ἐτρώθη ἐκ τοῦ κάλλους τῆς Ἀννέτας καὶ ἠβουλήθη νὰ τὴν κατακτήσῃ [...] Ἀγάπησε τὴν Ἀννέταν ἐμμανῶς καὶ τὸ πάθος του τὸν παρέσυρε εἰς τὸ ἀνάνδρον κακούργημα τῆς 27ης Αὐγούστου 1885».

Τὰ σωματικά χαρακτηριστικά τῆς ἀοιδοῦ ἦταν τόσα πολλὰ καὶ ἐκπάλ-
 γλου καλλονῆς πὺν προκάλεσαν τὸν παράφορο ἔρωτα τοῦ λοχία τῆς
 ἵππαρχίας: «Ἡ Ἀννέτα Καστελάνη ἦτο νέα καὶ καὶ ὠραία. Ὑψηλὴ ὡς κυ-
 πάρισσος, εὐθυτενής, εὐσωμος, τρυφερά, ροδαλή, γλυκεία, βοῶπις, σφρι-
 γώδης, μὲ μεγάλα καὶ ζωνερά χαρακτηριστικά, εἶχε τρόπων συμπεριφορὰν
 εὐγενῆ καὶ ἐπαγωγόν, γλυκὺ τὸ ἦθος καὶ καρδίαν ἀγγέλου. Εἶχε δὲ ἐκτὸς
 τούτων μελωδικωτάτην τὴν φωνὴν καὶ ἦτο ἐξαίρετος ἀοιδὸς [...] Ἦτο τὸ
 εὐθυμον καὶ γοργὸν πτηνὸν τοῦ δάσους, τὸ τρυφερὸν καὶ θάλλον ρόδον,
 τὸ διαχύνον πέριξ τὸ εὐῶδες αὐτοῦ ἄρωμα [...] Κατήγετο ἐκ Ρώμης τῆς
 Ἰταλίας. Πτωχὴ κόρη τοῦ λαοῦ, ἀπόπαιδον τῆς μοίρας, μὴ δυνάμενη νὰ
 ἐπαιτήσῃ, οὔτε νὰ ζήσῃ δι' ἀτίμου βίου, ἐγένετο ἀοιδὸς ὠδικῶν καφενεί-
 ων. Καὶ ὅλος ὁ βίος τῆς ἦτο ἄσμα, χαρὰ καὶ μειδίαμα καὶ ἔζη ἄδουσα,
 μὲ τὴν γλυκείαν τῆς φωνήν, πρὸ καιροῦ ἐλθοῦσα ἐν τῇ πόλει μας καὶ ἀ-
 πήλause τῆς συμπαθείας τῆς κοινωνίας μας, διότι πάντοτε ἐφέρετο καὶ
 ἐβίου καλῶς καὶ σωφρόνως καὶ πάντοτε ἐμειδίων τὰ ἡδύλαλα χεῖλη τῆς
 πρὸς πάντας. Ὅτε δὲ τις ἐβλεπε τὴν περικαλλῆ καὶ ἐρασιμίαν νεότητά
 καὶ τὴν ἤκουεν ἄδουσάν ἐπὶ βιοπορισμῶ...ἐνόμιζε ὅτι ἤκουε τὴν Ἑσμε-
 ράλδαν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων νὰ τραγωδῇ...».

Τὸ ἀποτρόπαιο γεγονός τοῦ φόνου, ὅπως ἦταν φυσικό, συγκλόνισε
 τὴν κοινωνία τῆς πόλης τοῦ Ἀργους καὶ γενικότερα τὴν περιοχὴ αὐτή.
 Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἀπὸ δημοσιογραφικῆς πλευρᾶς, περιγράφεται ἀναλυ-
 τικότατα καὶ καταλαμβάνει σὲ χῶρο τρεῖς ἀπὸ τὶς τέσσερις σελίδες
 τῆς ἐφημερίδας «Ἀργος», ὥστε νὰ πληροφορηθεῖ ἐπαρκῶς τὸ λυπηρὸ
 συμβάν ἢ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀργολίδας.

Τὸ εἰδησεογράφημα ἀρθρώνεται ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο συντάκτη (Δ. Κ.
 Βαρδουνιώτη) σὲ πέντε μέρη μὲ λατινικὴ ἀρίθμηση (I, II, III, IV, V), τὰ ὁ-
 ποῖα μπορεῖ νὰ τιτλοφορηθοῦν ὡς ἑξῆς:

- Τὰ κάλλη (ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ) καὶ ἡ καταγωγὴ τῆς ἀοιδοῦ
 Ἀννέτας Καστελάνη.

- Ὁ φορτικὸς ἔρωτας τοῦ λοχία.

- Ἡ προετοιμασία τῆς ἀναχώρησης τῆς Ἀννέτας ἀπὸ τὸ Ἀργος, οἱ
 προαισθήσεις τῆς καὶ ὁ φόνος.

- Ἀμετανόητος ὁ λοχίας.

- Ἡ φρίκη τῶν πολιτῶν καὶ ἡ κηδεία.

Τὸ εἰδησεογράφημα, στίχο πρὸς στίχο, κρατᾷ σὲ ἀγωνία τὸν ἀναγνώ-
 στη καὶ διακρίνεται, μὲ εὐκρίνεια, γιὰ τὴν ἀρχή, τὴν ἐξέλιξη, τὴν κορύ-
 φωση καὶ τὴ λήξη τῆς διήγησης τοῦ γεγονότος. Μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἐ-
 νταχθεῖ στὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τοῦ διηγήματος, γιὰ τὴν ξεφεύγει ἀπὸ τὴν
 ξερὴ καὶ οὐδέτερη παρουσίαση τοῦ γεγονότος καὶ ἀκόμη ἐπειδὴ δια-
 πλέκεται μὲ σχόλια, σκέψεις καὶ ἐπισημάνσεις τοῦ εἰδησεογράφου σὲ

κάθε παράγραφο καὶ ἐνότητα, κρατώντας ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη.

Αὐτὴ, ἄλλωστε, εἶναι καὶ ἡ πρόθεση τοῦ δημοσιογράφου: ἡ ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ τίτλος «τὸ φρικῶδες δράμα» ἀποτελεῖ τὴ «συνισταμένη αὐτοῦ ποὺ προτίθεται νὰ ἀναπτύξει» ὁ εἰδησεογράφος καὶ «αὐτοῦ ποὺ θὰ συμφωνήσει στὸ τέλος, ὁ ἀναγνώστης».⁴³

Ὁ τίτλος καὶ ἡ ἀφήγηση τοῦ γεγονότος μὲ συνυφασμένες τὶς παρατηρήσεις καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ συντάκτη, καθὼς καὶ ἡ ἔξοχη ἀφηγηματικὴ του ἱκανότητα καὶ γλαφυρότητα, μεταφέρουν τὸ εἰδησεογράφημα-διήγημα στὸ χῶρο τοῦ χρονογραφήματος, διότι «ἡ στήλη τοῦ χρονογραφήματος» «περιλαμβάνει τὰ πιὸ ἐτερόκλητα εἶδη τοῦ λόγου: ἀπομνημονεύματα, κριτικὴ, ἐπιστολὴ, κοινωνιολογικὲς συζητήσεις, ἐντυπώσεις, ἀφηγήσεις καὶ περιγραφὴ προσώπων καὶ πραγμάτων»,⁴⁴ ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση, ποὺ συνυφαίνεται ἡ γλαφυρότητα τοῦ συγκεκριμένου συντάκτη Δ. Κ. Βαρδουνιώτη.

3.1.5. Ἡ Λιλή

Τὸ χρονογράφημα εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ θάνατο κάποιας νεαρῆς ὀνόματι Λιλῆς. Δὲν εἶναι τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος. Συγκινεῖ, ὅμως ἓνας θάνατος, καὶ μάλιστα νεαρῆς κοπέλας, τοὺς ἀναγνώστες κάθε περιοχῆς. Ἐπώνυμο δὲν καταγράφεται, παρὰ μόνον τὸ ὄνομά της. Χωροθετεῖται στὴν περιοχὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ χρονοθετεῖται⁴⁵ στὸν μῆνα Αὐγουστο μᾶλλον τοῦ 1885, διότι εἶναι δημοσιευμένο στὸ φύλλο 14 τῆς 6ης Νοεμβρίου τοῦ 1885, στὴν ἐφημερίδα Ἄργος.

Σκοπὸς τοῦ ἀνώνυμου συντάκτη (τὸ ὄψος πάλι προδίδει τὸν Δ. Κ. Βαρδουνιώτη) δὲν ἦταν νὰ παρουσιάσει μία σύντομη εἰδηση. Ἡ πρόθεσή του φαίνεται ἀπὸ τὴ διαδρομὴ τοῦ κειμένου ποὺ ἀπεικονίζει τὶς διαφορὲς φάσεις τῆς νεαρῆς Λιλῆς, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ ἀρθρωθοῦν στὶς ἐξῆς παραγράφους-ἐνότητες:

- α. Ἡ χαριτόβρυτη Λιλή
- β. Ἡ Λιλή διασκέδαση τῆς κ. Κορηλιάς
- γ. Ἡ εὐτυχισμένη ζωὴ τῆς Λιλῆς

43. Δ. Ἰατρόπουλος, ὁ.π., σ. 70. Βλέπε προηγούμενη ὑποσελίδα σημείωση 44.

44. Ἡρκος Ν. Αποστολίδης, «Τὸ χρονογράφημα», Ἐπιστημολόγος, τόμ. Α', τχ. 24, Δεκέμβριος 1933, σ. 386.

45. Γ. Μπαμπινιώτης, ὁ.π., σ. 2003 καταγράφονται ἡ λ. «χωροθέτηση: ὁ καθορισμὸς τῆς ἀκριβοῦς θέσεως καὶ τῶν ὁρίων συγκεκριμένου χώρου» καὶ τὸ ρ. χωροθετῶ. Ἐμεῖς πλάσαμε κατ' ἀναλογία τὸ ρ. χρονοθετεῖται σὲ γ' ἐνικό, μὲ τὴ σημασία τῆς ἐνταξης τοῦ γεγονότος στὸ μῆνα Αὐγουστο τοῦ 1885.

δ. Ἡ συντριβὴ τῆς εὐτυχίας

ε. Ἡ πνευμονία, ἡ νοσηλεία καὶ ὁ θάνατος τῆς Λιλῆς

στ. Τὸ ἀπερίγραπτο πένθος τῆς κ. Κορνηλίας

ζ. Ἡ ταφὴ τῆς Λιλῆς, χωρὶς κηδεῖα:

(«Ἡ μακαρίτις ἦτο φύσει καὶ ἐκ γενετῆς ἄθρησκη...ἐτάφη ὡς κύων, ἅτε κυνάριον καὶ αὕτη οὐσα...»).

Ἡ Λιλὴ, ὡς πραγματικὸ πρόσωπο, ἀποτελεῖ τὴ χρονογρα-φικὴ ἥρωίδα τοῦ κειμένου. Ἡ ἡλικία της δὲν προσδιορίζεται ἀκριβῶς παρὰ μόνον ὅτι ἦταν «μικρά» καὶ παρατίθενται τὰ σωματικὰ της χαρακτηριστικά: «ώραία καὶ χαριτόβρυτος», «κατάλευκος μὲ τοὺς μαύρους γλυκεῖς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ κοντὰ κατσαρὰ μαλλιά της [...] εὐμορφος». Ἀκολουθοῦν ἐσωτερικὲς ιδιότητές της καὶ στοιχεῖα τῆς συμπεριφορᾶς της: «ζωηρά-τρελλή, φιλοπαίγμων, φιλάρεσκος καὶ κόλαξ», τὰ ὁποῖα «εἶχαν κατακτήσει τὴν καρδίαν τῆς κ. Κορνηλίας».

Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἡ τελευταία τὴν εἶχε υἰοθετήσει ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία («νηπιόθεν εἶχε παραλάβει αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν της»).

Ἡ περιγραφή τῆς Λιλῆς σὲ ὅλες τὶς φάσεις εἶναι γλαφυρὴ καὶ ἀποπνέει εὐαισθησία καὶ συγκίνηση. Τὸ ὅλο κείμενο θαυμάσια μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ σκηνοθετικὰ καὶ νὰ ἀποτελέσει ἓνα σύντομο τηλεοπτικὸ ἐπεισόδιο.

3.1.6. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου

Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀνήκει στὸν «ἡμεροβιογράφου» Κωνσταντῖνο Πώπ, ποὺ θεωρεῖται, ὅπως ἀναφέραμε, εἰσηγητὴς τοῦ χρονογραφήματος στὴν Ἑλλάδα. Δημοσιεύτηκε τὸ 1836 στὴν ἐφημερίδα «Ἴρις», τὴν ὁποία ἐξέδιδε ὁ ἴδιος ὁ Πώπ. Τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς προπομπὸς τοῦ χρονογραφικοῦ εἶδους. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κ. Πώπ αὐτοκατατάσσεται στοὺς ἡμερόβιους⁴⁶, δηλαδὴ τοὺς νομάδες συγγραφεῖς.

Τέτοιο, λοιπόν, «ἡμεροβιογράφημα» εἶναι καὶ τὸ τιτλιζόμενο «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου», τὸ ὁποῖο διατηρεῖ τὸν ἐπικουρικὸ τοῦ χαρακτήρα καὶ μπορεῖ νὰ καταταχθεῖ στὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τῶν ἐντυπώσεων ἢ στὸ νεοεισηγμένο ἀπὸ τὸν Κ. Πώπ *χρονογράφημα*, μόνον ποὺ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφεται (1836), ἡ λέξη αὐτὴ ἀκόμη δὲ μαρτυρεῖται.

Τὸ μνημονευόμενο κείμενο ἀρθρώνεται σὲ τρεῖς ἄξονες μὲ 16 σύντομες καὶ ἐκτενεῖς παραγράφους. Πρῶτον, στὴ γεωγραφικὴ θέση τοῦ βράχου τοῦ Παλαμηδίου, σὲ 4 παραγράφους («Μεταξὺ τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου καὶ

46. Κ. Πώπ, βλ. ὑποσελίδια σημείωση 19.

εὐφορων πεδιάδων τῆς Ἀργολίδας, βουνὸς βράχου δύσβατος καὶ ἀπρόσιτος αἰωρεῖται⁴⁷ ἐπὶ τοῦ πόντου, τὸ Παλαμῆδι, ὡς καταγελῶν τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀπειλὰς...»). Δεύτερον, στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, ἐπίσης σὲ 4 παραγράφους. Καὶ τρίτον στὸν Ἐλευθερωτὴ τ' Ἀναπλιῶ ἀλλὰ καὶ «ταραξιπόλη⁴⁸» στρατηγὸ Στάικο Σταϊκόπουλο, στὶς ὑπόλοιπες 8 παραγράφους.

Βράχος, γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καὶ μορφὴ Στάικου συνυφαίνονται σ' ἓνα ἐνιαῖο καὶ ἀξεδιάλυτο ὅλο μὲ προεξάρχουσα τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ συνέπεια τὴν ἄλωση τοῦ Παλαμηδιοῦ. Εἰδικότερα, ὁ Κων/νος Πῶπ ἀκολουθεῖ τὴ συνειρμικὴ γραφὴ. Ἡ θεὰ τοῦ βράχου ξυπνᾷ ἱστορικοὺς συνειρμούς, δηλαδὴ τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων γιὰ λευτεριά πού ἐστιάζονται στὴν ἱστορικὴ μέρα τῆς ἄλωσης τοῦ Παλαμηδιοῦ. Καὶ ἀναπόφευκτα, σύμφωνα μὲ τὸν ψυχολογικὸ νόμο τῆς συνάφειας στὸ χῶρο⁴⁹, ἡ μορφὴ τοῦ Ἐλευθερωτῆ Στάικου Σταϊκόπουλου κατέχει κυρίαρχη θέση στὴ συνείδηση τοῦ Κ. Πῶπ καί, μὲ τὴ σειρὰ της, ἀνακαλεῖ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ ἰδίου τοῦ γράφοντος τὶς θετικὲς ἀλλὰ καὶ τὶς ἀρνητικὲς ἐντυπώσεις πού χρονογραφεῖ.

Τὸ κείμενο, μὲ τὴν καθαρεύουσα μορφὴ τῆς γλώσσας, διακρίνεται ἀπὸ διάθεση νοσταλγικὴ περιδιάβασης στὸν ἱστορικὸ χῶρο καὶ χρόνο. Ψήγματα ἐντυπώσεων ἱστορίας, προσώπων καὶ χώρου ἀλληλοπλέκονται, μὲ τελικὸ σκοπὸ νὰ προβληθεῖ ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου μὲ τὸ ἱστορικὸ κατόρθωμα. Γί' αὐτὸ καὶ ὁ τίτλος εἶναι εὐστοχος καὶ κυριολεκτικὸς. Δὲν ἀφήνει περιθώρια παρανόησης γιὰ τὸ τί θὰ ἀκολουθήσει.

47. Παράλληλος τύπος τοῦ ρ. αἰωρέω, ἐξ οὗ θήλ. μτχ. ἀορ. Α', ἐωρήσασα τουμόν ὄμμα= ἔχουσα σηκώσει ψηλὰ τὸ βλέμμα. Βλ. Ἰω. Δρ. Σταματάκου (βλ. βιβλιογραφ.). Προφανῶς, ὁ Δ.Κ. Βαρδουνιώτης ἔπλασε τὸν τύπο τῆς μέσης φωνῆς. Ἐπίσης, βλ. Η. Lidell – R. Scott (βλ. βιβλιογραφ.) «ἐωρέω, ἐώρημα, ἐώρησις, ἐωρίζω. Τύποι ἰσοδύναμοι τοῖς αἰώρ-, πρβλ. μετέωρος, μετεωρίζω». Ἐπίσης Μετέωρα.

48. Στὸ κείμενο τοῦ Κ. Πῶπ γράφεται ὡς ταραξίπολις, ἐνῶ στὸ Ἑρμηνευτικὸ καὶ Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, πού εἶναι συσσωματωμένο στὴν ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, τομ. 56, σ. 503 καταγράφεται μὲ ἀναβιβασμὸ τοῦ τόνου: ταραξίπολις. Βλ. καὶ Γ.Ι. Κουρμούλη, *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, Αθήναι 1967, σσ. 300-301: «ἀνθόπολις, φιλόπολις, ἐργατόπολις, ἀγροτόπολις κ.λπ.».

49. Ε. Π. Παπανούτσος, *Ψυχολογία*. Αθήνα, «Δωδώνη», 1970, σ. 70 «Κατὰ τὸ νόμο τῆς συνάφειας στὸ χῶρο ὁ παραστάσεις συνείρονται καὶ ξαναπλάθονται ἀμοιβαίᾳ, ὅταν τὸ ἀντικείμενο τοὺς βρίσκεται πολὺ κοντὰ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο (μέσα στὸ ἴδιο τοπικὸ πλαίσιο) [...] Ἀχ. ἀναπολῶ τὴν εἴσοδο τοῦ πατρικοῦ μου σπιτιοῦ στὸ χωριὸ καὶ ἔρχεται στὸ νοῦ μου ἡ εἰκόνα τῆς ντυμένης μὲ πράσινα φύλλα βρυσούλας πού βρίσκεται ἐκεῖ κοντὰ κ.ο.κ. Τὰ ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων τούτων γειτονεῦσιν στὸ χῶρο καὶ γιὰ τοῦτο ἡ μία ἀνασύρει μέσα μας τὴν ἄλλη».

3.1.7. Μητρική στοργή

Ἡ συνταρακτική εἰδηση τῆς νεαρῆς καὶ νιόπαντρης γυναίκας ποὺ χήρευσε στὸν τρίτο μῆνα γάμου, ἀνεξαρτητοποιεῖται ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες σύντομες εἰδήσεις, ποὺ ἐντάσσονται στὸν τίτλο «Διάφορα» καὶ τιτλοφορεῖται ὡς μητρική στοργή⁵⁰. Ἀναπτύσσεται σὲ μία παράγραφο μὲ 187 λέξεις καὶ ἀποκτᾷ τὸ χαρακτηριστὴ χρονογραφήματος.

Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης (δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ὁ Δ. Κ. Βαρδουνιώτης, δεδομένου ὅτι τὸ ὕφος εἶναι πανομοιότυπο μὲ τὰ ὑπόλοιπα κείμενα), συγκινεῖται καὶ ἐπεκτείνει τὴ μικρὴ εἰδηση σὲ χρονογράφημα, τὸ ὁποῖο ὅπως καὶ τὸ προηγούμενο, σκηνοθετεῖται σὲ σκηνές-πράξεις, οἱ ὁποῖες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Νιόπαντρη γυναῖκα, χήρα στὸν τρίτο μῆνα
2. Ἡ συντριβὴ τῆς καὶ ὁ ὀλοφυρμός
3. Ἡ γέννηση τέκνου
4. Ἡ ἀνακούφιση
5. Ὁ θάνατος νηπίου – νέα συμφορὰ
6. Ἡ τετράκις ἀπόπειρα αὐτοκτονίας
7. Ἡ κατασκευὴ πλαγγόνας
8. Ἡ λήψη μέτρων ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς

Τὸ λυπηρὸ γεγονός προέρχεται ἀπὸ τὴν κοινωνία τοῦ Ἄργους («νεαρά γυνὴ ἐνταῦθα πρὸ ἐνὸς ἔτους ἔσχε τὴν δυστυχίαν νὰ χηρεύσῃ...») καὶ αὐτὴν ἀφορᾷ. Ἀπ' αὐτὸ ἐμπνέεται ὁ Δ. Κ. Βαρδουνιώτης καὶ προβάλλει τὴ μητρικὴ στοργή, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἀγγίξει τὰ ὅρια τῆς ὑπερβολῆς, καθὼς, «κατασκεύασε πλαγγόνα⁵¹, ὁμοίωμα τοῦ ἀποστάντος μικροῦ ἀγγέλου τῆς [...] καὶ τῷ μειδιᾷ καὶ τῷ τραγωδεῖ καὶ παίζει μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ νανουρίζει [...] ἡ τριστάλαινα!...».

Ἡ γλαφυρὴ καθαρεύουσα μὲ χρονογραφικὴ ἥρωῖδα τὴ νεαρὴ χήρα, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται τὸ ὄνομά της, γιὰ λόγους προφανῶς εὐαισθησίας καὶ εὐγένειας, ὥστε νὰ μὴν προκαλέσει ὁ χρονογράφος τὴν περιέργεια καὶ τὸν οἶκτο τῶν κατοίκων τῆς πόλης τοῦ Ἄργους, συνιστᾷ τὴν «ἀφηγηματικὴ χάρη» τοῦ συντάκτη καὶ τὴν «παραστατικὴ του ἱκανότητα» νὰ μεταπλάθει ἀπλὲς εἰδήσεις σὲ κομψογραφήματα.

50. Ἐφημ. Ἄργος, φύλλο 30/9-8-1887, σ. 4.

51. Γ. Μπαμπινιώτης, ὁ.π., σ. 1428, λήμμα: «πλαγγόνα: κέρινο ὁμοίωμα ἀνθρώπου μὲ κάπως πεπλατυσμένο σῶμα, κινητὰ χέρια καὶ πόδια, κούκλα.<ἄρχ. ἡ πλαγγών, - ὄνος>. Ὁ χρονογράφος Δ. Κ. Βαρδουνιώτης γράφει τὴ λέξη πλαγγόνα μὲ -ῶ.

3.1.8. Ἐπὶ τῆς Λαρίσης⁵²

Πρόκειται γιὰ κείμενο-χρονογράφημα ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἀριστουργηματικό. Πηγὴ ἔμπνευσης ἢ πανοραμικῆ⁵³ ἀποψη τοῦ Ἀργους ἀπὸ τὸ βράχο τῆς Λάρισας, ἕνα ἀπόγευμα τῆς 24ης Αὐγούστου 1888. Συντάκτης του ὁ ψευδώνυμος «Χάραδρος». Ὡστόσο, τὰ ὑφολογικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ παρατίθενται στὴ συνέχεια, δὲν ἀφήνουν κανένα περιθώριο ἀμφιβολίας ὅτι ἡ πατρότητα τοῦ καταπληκτικοῦ αὐτοῦ κειμένου, ποὺ συνδυάζει χρονογράφημα καὶ λιβελογράφημα, ἀνήκει στὸ Δ. Κ. Βαρδουνιώτη.

Αὐτὸ ἀποδεικνύει τὸ πληθωρικὸ λεκτικὸ του, ἡ γλαφυρότητα τῆς γραφῆς, ἡ εὐρηματικότητα τοῦ συνδυασμοῦ ἔνδοξου παρελθόντος τοῦ Ἀργους καὶ τῆς τότε –κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ χρονογράφου– «κατάπτωσής» του, μὲ κατάληξη τὴ λιβελογραφικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ἰσόβιου ὑποψηφίου δημάρχου Ἀργους, δικηγόρου καὶ δημοσιογράφου Μιλτιάδη Ζωγράφου («πρωτομπεχλιβάνη [...] ἀθυρόστομον [...] ἀμφιβόλου διανοητικῆς καταστάσεως [...] ἀνθρώπου δολίων σκοπῶν [...] κυλιομένου ἐν τῷ βορβόρῳ [...]»), καθὼς καὶ ἡ ἐναντίον τοῦ «ίλαροῦ Καλλιάρχη δημοσιογράφου!» ἐπίθεση, «ἀνθρώπου ἀπαίδευτου [...] ἀνίκανον [...] ὀργάνου εὐτελοῦς κ.λπ.».

Ὁ συντάκτης, λοιπόν, γνωρίζει ἄριστα τὴν καθαρεύουσα μορφή τῆς γλώσσας καὶ τὴ χειρίζεται ἀριστοτεχνικά. Δομεῖ τὸ κείμενο σὲ δυὸ μέρη: στὸ παρελθὸν καὶ στὸ παρόν. Κινεῖται, μὲ διανοητικὴ εὐλυγισία ἀπὸ τὴν πανοραμικὴ θέα τοῦ Ἀργους, στὸ παρελθὸν καταγράφοντας σκηνές μύθου καὶ ἱστορίας, μέσα σὲ ἕνα φαντασμαγορικὸ ταξίδι τῆς φαντασίας, ποὺ ὑφαίνεται συνειρμικὰ καὶ συνεπαίρνει τὸν ἀναγνώστη.

Ἄλλωστε, τὸ χρονογραφικὸ ὕφος τοῦ Δ. Κ. Βαρδουνιώτη πιστοποιεῖται

52. Εφημ. «Ἀργος», φύλλο 59/7-9-1888, σσ 2-3 «Ἐπὶ τῆς Λαρίσης» (ὁ λόφος δυτικὰ τῆς πόλης τοῦ Ἀργους). Ὁ Ἰω. Δρ. Σταματάκος, *Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*. Ἀθῆναι, Ἀθῆναιον, 1949, σ. 1185 σημειώνει δυὸ γραφές: Λάρισα (καὶ Λάρισσα). (Βλ. καὶ Γ. Μπαμπινιώτη, *ὁ.π.*, σ. 997, λῆμμα: Λάρισα: Ἑτυμ. Ἀρχαία λέξις ἀγνώστου ἐτύμου, προελληνικὸ τοπωνύμιον). Μερικοὶ συσχετίζουν τὴ Λάρισα μὲ τὴ λ. λάας = λίθος. Παρόμοια ἀποψη ἀναφέρει ἡ *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. ΙΕ', σ. 800: «Λάρισα: Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἀργους (καὶ Ἀργεῶτις πρὸς διάκρισιν) ὀνομασθεῖσα οὕτω ἢ ἐκ τοῦ Λάσα (= ἀκρόπολις πέτρινος) ἢ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πελασγοῦ, εἴτε διότι εἰς τὴν πελασγικὴν σημαίνει φρούριον...ἐξικνούμενη εἰς ὕψος 281 μέτρων...».

53. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, ἐπανεκτύπωση, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Ἀθήνα 1998, σ. 1325, λῆμμα: παναραμικός, ἢ, ὁ καὶ πανοραματικός, ἢ, ὁ [Ἑτυμ. Ἑλληνογενὴς ξένος ὄρος, πρβλ. ἀγγλ. panoramic. Τὸ πανοραματικὸς ποὺ εἶναι καὶ ὀρθότερος σχηματισμὸς (θέαμα-θεαματικός, μάθημα-μαθηματικός), μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ 1869].

καὶ στὰ ἄλλα κείμενα πὺ δημοσιεύονται στὸ ἴδιο φύλλο (59/7-11-1888) τῆς ἐφημερίδας *Ἄργος*, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένο, μὲ τὶς τέσσερις σελίδες του, στὴ δημοσιογραφικὴ ἀπρέπεια τῆς ἐφημερίδας *Ἀγαμέμνων*, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἴδιος συντάκτης.

Τὰ ἄρθρα αὐτοῦ τοῦ φύλλου τιτλοφοροῦνται κατὰ σειρά: «1) Δημοσιογραφικὴ ἀσέλγεια, 2) Ὁ κύων τοῦ Δήμου, 3) Ἐπὶ τῆς Λαρίσης» καὶ ἀκολουθοῦν δύο ὑστερόγραφες σημειώσεις καὶ μία σύντομη ἐπιστολή, γιὰ νὰ δηλωθεῖ τὸ ἄλλοθι τῆς ταυτότητος τοῦ χρονογράφου Δ. Κ. Βαρδουνιώτη. Τέλος, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιστολὴ μὲ τίτλο «Ὁ Φασουλῆς»⁵⁴, πὺ συνοδεύεται ἀπὸ σύντομο ὑστερόγραφο μὲ καυστικὸ σχόλιο καὶ ἀπὸ σύντομη ἐπιστολὴ τοῦ δημάρχου Σπ. Π. Καλμούχου.

Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὸ σχολιασμὸ καὶ τὴν ἀνάλυση τῶν *ἐνρημάτων* πὺ παρουσιάσαμε, προκύπτουν οἱ ἀκόλουθες διαπιστώσεις-συμπεράσματα:

1. Τὸ χρονογράφημα ἀπαντᾷ στὶς ἀργειακὲς ἐφημερίδες στὴ δεκαετία τοῦ 1880-1890, ὡς διακριτὸ εἶδος (8 κείμενα).

2. Στὰ 163 φύλλα τῶν ἐφημερίδων τοῦ Ἄργους, πὺ ἐρευνήθηκαν, εἶναι δημοσιευμένα 8 χρονογραφήματα.

3. Ἡ θεματικὴ τῶν χρονογραφημάτων εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Ἄργους (3 θέματα), ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Ναυπλίου (2 θέματα), ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Δερβενακίων (1 θέμα). Ἐνα θέμα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα θέμα γενικότερου ἐνδιαφέροντος, ἡ προσωποποίηση τοῦ «τελευτήσαντος» Μαΐου.

4. Τὰ χρονογραφικὰ πρόσωπα ἢ οἱ κειμενικοὶ ἥρωες εἶναι πρόσωπα ὑπαρκτὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ, κυρίως, τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ ὄχι πλάσματα τῆς φαντασίας τοῦ χρονογραφοῦντος Δ. Κ. Βαρδουνιώτη.

5. Ἡ μορφὴ γλώσσας ὅλων τῶν κειμένων εἶναι ἡ καθαρεύουσα.

6. Ἀπὸ τὰ κείμενα ἀναδύεται ἡ ἔντονη προσωπικότης τοῦ δημοσιογράφου – δικηγόρου Δ. Κ. Βαρδουνιώτη, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄριστος χειριστὴς τῆς καθαρεύουσας καὶ ἄνθρωπος πὺ «ἤξερε γράμματα».

7. Τέλος, τὸ χρονογράφημα δὲν ἀπεικονίζει μόνον τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ κυρίως τὰ ἀνασυνθέτει καὶ τὰ σκηνοθετεῖ. Ὁ ἀναγνώστης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτά, δὲ στέκεται ὡς ἀπόμακρος παρατηρητὴς, ἀλλὰ βιώνει τὴν κίνηση καὶ γενικότερα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς, στὴν ὁποία μεταφέρεται, κατορθώνοντας νὰ *σύν-αἰσθάνεται* τὸν παλμὸ τῆς.

54. Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, ὁ.π., [*Φασουλῆς*: ὄνομα κωμικοῦ ἥρωα τοῦ κουκλοθέατρου], (μτφ.) ἄνθρωπος γελοῖος.